

CONTRA SPOLIATOREM TAIKYMO PROBLEMOS CIVILINIAME PROCESSE

Remigijus Jokubauskas

Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos
Privatinės teisės institutas
Elektroninis paštas: remigijus@jokubauskas.org

Pateikta 2019 m. spalio 7 d., parengta spaudai 2019 m. gruodžio 14 d.

DOI: 10.13165/JUR-19-26-2-10

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama *contra spoliatorem* prezumpcijos taikymo problematika civiliniame procese. Analizuojama, kokia yra šios taisyklės kilmė, jos taikymas užsienio teismų praktikoje. Straipsnyje daug dėmesio skiriama bendrosios teisės sistemos teisinio reglamentavimo ir teismų praktikos analizei, kurioje sprendžiama dėl šios taisyklės taikymo. Nustatyta, kad bendrosios teisės tradicijos valstybėse ši prezumpcija yra siejama su reikšmingų bylų įrodymų išsaugojimu, kuris gali apimti ir tam tikrą laikotarpį iki iškeliant bylą, o jos pažeidimas sukelia rimtas procesines pasekmes (sankcijas) įrodymus praradusiai (jų nepateikusiai) šaliai. Sankcijos taikymo pagrindas gali būti ir neatsargus įrodymų praradimas ar sunaikinimas. Taip pat analizuojami skirtumai tarp *contra spoliatorem* taikymo bendrosios teisės sistemos valstybėse ir Lietuvoje.

Kadangi civilinį procesą reglamentuojantys teisės aktai *contra spoliatorem* prezumpcijos nenustato, aptariami ir susisteminami Lietuvos teismų praktikos pavyzdžiai taikant *contra spoliatorem* prezumpciją: kokiais atvejais ši taisyklė taikoma, koks jos praktinis pagrindas. Todėl šioje srityje būtent formuojama teismų praktika leidžia atskleisti pagrindinius šios taisyklės taikymo aspektus.

Taip pat apibendrinama ir analizuojama teismų praktika, kurioje pripažįstama galimybė netaikyti *contra spoliatorem* prezumpcijos civiliniame procese. Straipsnyje nustatyta, kad tokie atvejai, remiantis proceso operatyvumo reikalavimu ir kooperacijos principu, turėtų būti išskirtiniai, pateisinami konkrečių, svarbių teisinių vertybių apsauga.

Reikšminiai žodžiai: civilinis procesas, *contra spoliatorem*, įrodinėjimas.

Įvadas

Civiliniame procese teismas gali priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą, jei jam laiku ir tinkamai pateikiami bylai išnagrinėti reikšmingi įrodymai. Tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai dalyvaujantis byloje asmuo nepateikia įrodymų, juos slepia ar sunaikina, taip sudarydamas kliūtis priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą. Akivaizdu, kad dalyvaujančio byloje asmens veikimas prieš teisingą bylos išnagrinėjimą yra priešingas teisei ir negali būti toleruojamas.

Viena iš priemonių spręsti įrodymų nepateikimo (sunaikinimo) problemą civiliniame procese yra *contra spoliatorem* (liet. „prieš pažeidėją“)¹ prezumpcija. Remdamasis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – CPK) įtvirtintu betarpiškumo principu, teismas priimdamas sprendimą turi įvertinti visus byloje esančius įrodymus.² Tačiau kaip tik *contra spoliatorem* prezumpcija leidžia priimti sprendimą, net kai byloje nėra visų reikalingų įrodymų. Nors civilinį procesą reglamentuojančios nuostatos *contra spoliatorem* prezumpcijos nenustato, jos taikymo atvejų Lietuvos teismų praktikoje daugėja. Viena išimčių yra ginčai dėl žalos, padarytos konkurencijos teisės pažeidimais, atlyginimo. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (toliau – Konkurencijos įstatymas) ne tik numato sankciją (baudą) dėl bylai reikšmingų įrodymų sunaikinimo ar nepateikimo (iki dešimt tūkstančių eurų)³, bet ir pripažįsta *contra spoliatorem* prezumpciją⁴. Tačiau teismų praktikos dėl šios specialios taisyklės įrodinėjimo procese taikymo straipsnio autoriui nepavyko rasti. Pažymėtina, kad *contra spoliatorem* pripažįstama ir tarptautiniuose aktuose. Pavyzdžiui, TRIPS sutar-

1 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177-248/2018.

2 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 14 straipsnio 1 dalis, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

3 Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 52 straipsnio 9 dalis, Nr. XIII-193, 2017-01-12, *TAR*, 2017, Nr. 2017-01075.

4 Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 52 straipsnio 10 dalis: „Jeigu proceso šalis nepateikia teismo reikalaujamų įrodymų arba juos sunaikina, teismas turi teisę aplinkybes, kurias galėtų paneigti ar patvirtinti nepateikti arba sunaikinti įrodymai, įvertinti šių įrodymų nepateikusios ar juos sunaikinusios šalies nenaudai.“

tyje numatyta, kad teismas, nustatęs, kad įrodymą turi kita šalis, tačiau jo nepateikia, gali preziumuoti aplinkybes, atsižvelgdamas į esamus kitus duomenis byloje.⁵

Autoriaus nuomone, nesant norminio minėtos prezumpcijos pagrindo, kyla įvairių klausimų dėl jos taikymo: kokiais atvejais, kokiems proceso dalyviams ši prezumpcija taikoma? Ar ji taikoma dėl visų įrodymų nepateikimo? Ar galimos jos taikymo išimtys?

Šiame straipsnyje lyginamuoju aspektu aptariami Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) teismų praktikos pavyzdžiai taikant minėtą prezumpciją. Tos valstybės teismų praktika aiškinant šią prezumpciją pasirinkta neatsitiktinai. Pirma, *contra spoliatorem* iš esmės pradėta taikyti bendrosios teisės valstybėse. Antra, jos taikymas JAV praktikoje turi gilią šaknis ir yra formuojamas jau kelis šimtus metų, todėl pagrįstai galima kalbėti apie aiškius šios taisyklės taikymo pagrindus.

Straipsnio tikslas – nustatyti *contra spoliatorem* prezumpcijos turinį ir taikymo problematiką civiliniame procese. Tyrimo tikslui atskleisti keliami šie uždaviniai: nustatyti *contra spoliatorem* kilmę ir tikslus, išanalizuoti aktualius užsienio valstybių teismų praktikos pavyzdžius, nustatyti Lietuvos teismų praktikoje suformuotas šios prezumpcijos taikymo taisykles ir išimtis.

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir uždavinius, tyrimo objektas yra *contra spoliatorem* prezumpcijos taikymo problemos civiliniame procese. Tyrime naudojami įprasti tokiems tyrimams sisteminės analizės, lyginamasis metodai. Straipsnio aktualumą rodo neretai pasitaikantys atvejai, kai teismai taiko *contra spoliatorem* prezumpciją, ir teisės darbų stoka Lietuvoje šia tema. Straipsnio autoriui nepavyko rasti šios tematikos teisės darbų Lietuvoje.

1. *Contra spoliatorem* prezumpcijos kilmė ir tikslas

Contra spoliatorem prezumpcija kildinama iš bendrosios teisės tradicijos. Laikoma, kad pirmą kartą ši taisyklė suformuluota 1722 m. *Armory v Delamirie* byloje.⁶ Ginčas kilo dėl to, kad kaminkrėtys (angl. *a chimney sweep*) rado žiedą su brangakmeniu ir nunešė jį juvelyrui, jog šis nustatytų jo vertę. Juvelyrui grąžinus žiedą be brangakmenio, kaminkrėtys kreipėsi į teismą. Teismas, nustatęs, kad brangakmenį paėmė juvelyras, konstatavo, jog tokiu atveju turi būti preziumuojama, kad brangakmenis yra didžiausios galimos vertės ir šalis turi atsakyti dėl prarasto įrodymo (lot. *contra spoliatorem omnia praesumuntur*).⁷ Taigi iš pradžių *contra spoliatorem* taisyklė reiškė, kad šaliai, turinčiai reikšmingus ginčui nagrinėti įrodymus, tačiau jų nepateikiant, preziumuojamos jai nepalankiausios aplinkybės. Kitaip tariant, ši pre-

5 Sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (angl. *Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights*) 43 straipsnio 2 dalis.

6 *Armory v Delamirie* [1722] EWHC J94, 1722.

7 Margaret M. Koesel, Tracey L. Turnbull, Daniel Gourash, *Spoilation of Evidence: Sanctions and Remedies for Destruction of Evidence in Civil Litigation* (American Bar Association, 2006).

zumpcija buvo siejama su pareiga bylai reikšmingus įrodymus išsaugoti (nesunaikinti, neprarasti) ir pateikti teismui. JAV teismų praktikoje iki šiol vadovaujama šioje byloje sukurta taisykle ir daroma išvada, kad toks *contra spoliatorem* taikymas aiškiai rodo, jog ji turi nubaudimo (angl. *punitive*) tikslą.⁸

Bendrosios teisės teismų praktikoje *contra spoliatorem* laikoma teisine prezumpcija. Prezumpcija (lot. *praesumptio*) bendrinėje kalboje suprantama kaip fakto pripažinimas tikru, kol neįrodyta kitaip.⁹ Tačiau analizuojamos prezumpcijos prigimtis yra specifinė – ji taikoma tik tuo atveju, kai asmuo, turintis teisinį suinteresuotumą byloje, nepateikia ginčui nagrinėti reikšmingų įrodymų. Tokiu atveju prezumpcija yra taikoma ne todėl, kad ji paneigiama, bet atvirkščiai, pati *contra spoliatorem* prezumpcija sukelia neigiamas pasekmes, kurios preziumuojamos. Be to, įprastai teisėje nuginčijamos prezumpcijos tikslas yra įrodyti konkrečių faktų egzistavimą. Tačiau taikant *contra spoliatorem* faktinės aplinkybės nėra nustatomos, tik preziumuojama, kad egzistuoja asmeniui nepalankiausias faktinės aplinkybės.

Ieškant šios taisyklės norminio pagrindo civiliniame procese, autoriaus nuomone, artimiausias jos esmei atrodo kooperacijos principas, reiškiantis, kad dalyvaujantys byloje asmenys turi pareigą bendradarbiauti tarpusavyje ir su teismu.¹⁰ Šalys turi rūpintis, kad byla būtų išnagrinėta greitai ir teisingai¹¹, o pareiga pateikti visus bylai reikšmingus įrodymus nustatyta jau pasirengimo nagrinėti bylą teisme metu.¹² Tinkamas įrodymų pateikimas byloje yra dalyvaujančių byloje asmenų bendradarbiavimo išraiška, kuri leidžia teisingai išspręsti ginčą.

Apibendrintai galima teigti, kad *contra spoliatorem* tikslas yra leisti teismui išspręsti teisingai ginčą net ir tais atvejais, kai byloje nėra visų reikalingų įrodymų dėl dalyvaujančių byloje asmenų kaltės. Tokiu atveju teismui suteikiama teisė taikant minėtą prezumpciją preziumuoti reikšmingų faktinių aplinkybių egzistavimą asmens, kuris turėjo pateikti reikiamus įrodymus, nenaudai.

2. *Contra spoliatorem* prezumpcijos taikymas JAV teismų praktikoje

JAV *contra spoliatorem* yra iš dalies kodifikuota federalinį civilinį procesą reglamentuojančiuose nuostatose. Gausi teismų praktika leidžia atskleisti jos turinį. Turbūt tiksliausiai *contra spoliatorem* esmę apibūdina JAV federalinio civilinio proceso kodekso¹³ nuostata, reglamentuojanti atsakomybę už elektroninėje erdvėje

8 JAV pirmosios apygardos apeliacinio teismo 1982 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Nation-Wide Check Corp., Inc. v. Forest Hills Distributors, Inc.* 692 F.2d 214.

9 Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema, žiūrėta 2019 m. rugsėjo 14 d., <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.

10 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 8 straipsnis, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

11 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 42 straipsnio 5 dalis, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

12 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 226 straipsnis, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

13 JAV federalinio civilinio proceso įstatymas, žiūrėta 2019 m. rugsėjo 5 d., <https://www.uscourts.gov/rules-policies/current-rules-practice-procedure/federal-rules-civil-proc/edure>.

esančių įrodymų neišsaugojimą. Ši norma nustato, kad jei elektroninėje erdvėje saugoma informacija prarasta dėl to, kad šalis nesiėmė protingų veiksmų, kad ji būtų išsaugota, ir ji negali būti atkurta atliekant papildomą tyrimą, teismas, nustatęs, kad šalis siekė suvaržyti kitos šalies galimybę naudotis informacija procese, preziūmuoja, kad prarasta informacija nenaudinga ją praradusiai šaliai.¹⁴ Išvada, kad reikšmingas įrodymas šaliai būtų nenaudingas, pateisinama, kai ji turi šalis, kuri įprastai tokį įrodymą turėtų pateikti, ir to nepadaro nesant pagrįsto paaiškinimo, nepateikia įrodymo ar pateikia silpnesnį.¹⁵

JAV teismų praktikoje pripažįstama įrodymų išsaugojimo pareiga (angl. *duty to preserve*). Šios pareigos egzistavimas pagrindžiamas labai paprastai: nesant tokios pareigos nebūtų jokios atsakomybės už reikšmingų duomenų sunaikinimą.¹⁶ Vertinant JAV teismų praktikos pavyzdžius, galima matyti, kad praktikoje klausimų kyla dėl: a) kada (nuo kokio momento) kyla ši pareiga; b) kokių priemonių asmuo turi imtis, siekdamas išsaugoti (surinkti) ir pateikti įrodymus teismui; c) kokios yra įrodymų sunaikinimo, nepateikimo teismui pasekmės.

Nagrinėjant pirmą aspektą iš esmės įvairių teismų sprendimuose pripažįstama, kad asmuo turi žinoti (angl. *have some degree of knowledge*) turįs pareigą išsaugoti įrodymus. Kai šaliai pranešta, kad įrodymas yra svarbus kitos šalies reikalavimui, ji turi pareigą nesiimti veiksmų, kurie galėtų sunaikinti įrodymą.¹⁷ Todėl *contra spoliatorem* taikoma, kai asmuo įrodymo sunaikinimo metu turėjo pareigą jį išsaugoti.¹⁸ Žinojimu gali būti pripažįstamas ir pareiškiamo reikalavimo pobūdis. Pavyzdžiui, asmuo, reiškiantis reikalavimą dėl žalos, patirtos dėl nekokybiško produkto, turi pareigą jį išsaugoti, kad atsakovas galėtų jį apžiūrėti.¹⁹

Įdomu tai, kad JAV teisėje pareiga šaliai saugoti įrodymus atsiranda ne tik prasidėjus bylos nagrinėjimui (pateikus ieškinį), bet ir iki bylos nagrinėjimo pradžios, kai šalis galėjo protingai žinoti, kad įrodymai bus svarbūs būsima bylai nagrinėti ateityje.²⁰ Kita vertus, vien ginčo buvimas savaime šios pareigos nesukuria.²¹ Pavyzdžiui, abstraktūs teiginiai apie „galbūt numatomą potencialų bylinėjimąsi“ neturėtų

14 JAV federalinio civilinio proceso įstatymo 37(e)(2)(a) straipsnis.

15 JAV Niujorko apygardos teismo 1979 m. balandžio 1 d. sprendimas byloje *INA Aviation Corp. v. U. S.* 468 F. Supp. 69.

16 JAV Virdžinijos-Ričmondo apylinkės teismo 2001 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Trigon Ins. Co. v. U. S.* 204 F. R. D. 277.

17 *Ibid.*

18 JAV antrosios apygardos apeliacinio teismo 1998 m. liepos 9 d. sprendimas byloje *Kronisch v. U. S.* 150 F. 3d 112.

19 JAV Pensilvanijos apylinkės teismo sprendimas byloje *Bowman v. American Med. Systems, Inc.*

20 Jungtinių Valstijų ketvirtosios apygardos apeliacinio teismo 2001 m. lapkričio 14 d. sprendimas byloje *Silvestri v. General Motors Corp.* 271 F. 3d 583.

21 JAV Merilando apylinkės teismo 2009 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Goodman v. Praxair Services, Inc.* 632 F. Supp. 2d 494.

būti pakankami, kad lemtų pareigos išsaugoti atsiradimą, ypač kai šalis nėra nustatęsios įrodymų rinkimo duomenų bazės, nenurodžiusios galimos bylinėjimosi vietos, tikslų, nepasirinkusios ekspertų.²²

Aptariant antrą aspektą dėl įrodymų saugojimo, laikoma, kad šalis turi išsaugoti tai, ką ji žino arba protingai turėjo žinoti, nes tai svarbu sprendžiant dėl ieškinio priėmimo ar gali būti svarbu įrodymų tyrimo procese.²³ Įdomi išimtis nustatyta tais atvejais, kai sprendžiama dėl įrodymų, saugomų elektroninėje erdvėje, praradimo. Tokiu atveju *contra spoliatorem* gali būti taikoma tik tada, jei įrodymo negalima gauti kitais būdais (angl. *it is irretrievable from another source*).²⁴ Pavyzdžiui, elektroniniai laišakai laikomi prarastais, jeigu jie buvo ištrinti, nėra dalis kitos šalies duomenų ir jų negalima atkurti.²⁵ Tai reiškia, kad pradinės formos elektroninio įrodymo neišsaugojimas nesukelia neigiamų padarinių, jei jo turinys gali būti atskleistas naudojantis papildomomis priemonėmis.

Pareiga išsaugoti įrodymus taip pat neturi būti suprantama neproporcingai, t. y. reikšti nepagrįstų asmens laiko ir finansinių sąnaudų. Ši pareiga neturi reikšti neprotingos naštos šalims, numatančioms bylinėjimąsi, ir joms nekeliamas reikalavimas išsaugoti kiekvieną puslapį, elektroninį laišką ar elektroninį dokumentą ir kiekvieną atsarginį failą.²⁶ Tačiau įprastai šalis privalo sustabdyti savo dokumentų sulaikymo / naikinimo politiką ir turi išsaugoti svarbius dokumentus.²⁷

Analizuojant trečią aspektą, galima teigti, kad reikšmingų įrodymų sunaikinimas (praradimas) turi iš esmės savo kaip teisės pažeidimo sudėtį. Teismų praktikoje pripažįstama, kad įrodymų sunaikinimas (praradimas) nustatomas esant trimis aplinkybėms: šalis, turinti įrodymus, turėjo pareigą juos saugoti, kai jie buvo sunaikinti ar pakeisti; sunaikinimas ar praradimas buvo atliktas sąmoningai; įrodymas, kuris buvo sunaikintas ar pakeistas, buvo svarbus reikalavimams arba atsikirtimams šalių, kurios siekė tokį prarastą įrodymą iširti.²⁸ Vieni teismai pripažįsta, kad jai taikyti pakanka vien neatsargumo (angl. *negligence*), kiti laikosi nuomonės, kad asmens ne-

-
- 22 JAV Vidžinijos-Ričmondo valstijos teismo 2018 m. gegužės 1 d. sprendimas byloje *Steves and Sons, Inc. v. JELD-WEN, Inc.* 327 F. R. D. 96.
 - 23 JAV Vidžinijos-Ričmondo valstijos teismo 2011 m. liepos 21 d. sprendimas byloje *E. I. du Pont de Nemours and Co. v. Kolon Industries, Inc.* 803 F. Supp. 2d 469.
 - 24 JAV Virdžinijos-Ričmondo valstijos teismo 2018 m. gegužės 1 d. sprendimas byloje *Steves and Sons, Inc. v. JELD-WEN, Inc.* 327 F. R. D. 96; United States Court of Federal Claims.
 - 25 JAV Kolumbijos apylinkės teismo 2017 m. kovo 30 d. sprendimas byloje *Agility Public Warehousing Company K. S. C. v. Department of Defense United States*, WL 1214424.
 - 26 JAV Virdžinijos-Ričmondo valstijos teismo 2018 m. gegužės 1 d. sprendimas byloje *Steves and Sons, Inc. v. JELD-WEN, Inc.* 327 F. R. D. 96.
 - 27 JAV Niujorko apylinkės teismo 2003 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *Zubulake v. UBS Warburg, LLC* 220 F.R.D. 212.
 - 28 JAV Arizonos apylinkės teismo 2014 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas byloje *Vicente v. City of Prescott*, F. Supp. 3d.

sąžiningumas (angl. *bad faith*) turi būti įrodytas.²⁹ Įrodymų sunaikinimu neturėtų būti laikomas neatsargus įrodymų praradimas ar sunaikinimas. Turi būti nustatyta, kad asmuo turėjo žinoti, kad įrodymas buvo svarbus numatomos bylos nagrinėjimui ir sąmoningai (angl. *wilfully*) elgėsi taip prarasdamas ar sunaikindamas įrodymą.³⁰

Pareigos išsaugoti įrodymus pažeidimas lemia sankcijų kaltai šaliai taikymą. Sankcijų taikymas kildinamas iš teismo „prigimtinės galios“ (angl. *inherent power*) tinkamai organizuoti teisminį procesą ir užtikrinti tinkamą ir greitą bylos išnagrinėjimą.³¹ Šios pareigos pažeidimo pasekmės vertinamos įvairiai. Tačiau praktikos pavyzdžiai leidžia teigti, kad pasekmės už šios pareigos pažeidimą kinta ir iš esmės priklauso teismo diskrecijai. Pavyzdžiui, pripažįstama, kad, nustačius įrodymų sunaikinimo faktą, taikoma sankcija privalo būti parinkta atsižvelgiant į siekį atgrasinti, „apsunkinti“ kaltą šalį rizika dėl neteisingo bylos išsprendimo ir užtikrinti, kad šalis, kurios teisės pažeistos, būtų tokioje pačioje padėtyje, kurioje būtų buvusi, jei nebūtų padarytas pažeidimas.³² Tačiau sankcija už tokį pažeidimą priklauso nuo individualių aplinkybių ir teismų sprendimai, kurie yra dispozityvaus pobūdžio, negali būti susieti su nustatyta funkcija ar formule (angl. *fixed role or formula*), nes priešingu atveju teismai prarastų lankstumą skirdami sankcijas.³³ Skiriant sankciją dėl įrodymų sunaikinimo, nepateikimo teismui, pažeidimo, vertinama reikšmingų aplinkybių visuma: a) šalies kaltės laipsnis, b) kitos šalies patirta žala, c) ar ne tokia griežta sankcija atgrasins nuo tokio elgesio ateityje.³⁴

Atsižvelgiant į teismams suteikiamą diskreciją, sankcijos dėl pareigos išsaugoti įrodymus pažeidimo taip pat gali skirtis: nuo advokato išlaidų priteisimo iki itin griežtos sankcijos, tokios kaip reikalavimo atmetimas ar patarimas liudytojams priimti neigiamą išvadą.³⁵ Tačiau skiriama sankcija turi būti proporcinga ir atitikti padarytą pažeidimą.³⁶

Autoriaus nuomone, *contra spoliatorem* turi tvirtą teisinį pagrindą JAV teismų praktikoje. Ši prezumpcija yra pirmiausia siejama su reikšmingų bylų įrodymų išsau-

29 JAV Federalinių ieškinių teismo 2000 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Slattery v. U. S.* 46 Fed. Cl. 402.

30 JAV Virdžinijos-Ričmondo valstijos teismo 2018 m. gegužės 1 d. sprendimas byloje *Steves and Sons, Inc. v. JELD-WEN, Inc.* United States District Court, E. D. Virginia, Richmond Division. May 1, 2018 327 F. R. D. 96.

31 JAV Kalifornijos apylinkės San Chosė skyriaus teismo 2012 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Apple Inc. v. Samsung Electronics Co., Ltd.*, 881 F. Supp. 2d 1132.

32 JAV Virdžinijos-Ričmondo apylinkės teismo 2001 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Trigon Ins. Co. v. U. S.* 204 F. R. D. 277.

33 JAV Virdžinijos-Ričmondo apylinkės teismo 2001 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje *Trigon Ins. Co. v. U. S.* 204 F. R. D. 277.

34 JAV trečiosios apygardos apeliacinio teismo 1994 m. sausio 3 d. sprendimas byloje *Schmid v. Milwaukee Elec. Tool Corp.* 13 F. 3d 76.

35 JAV Kalifornijos apylinkės San Chosė skyriaus teismo 2012 m. liepos 25 d. sprendimas byloje *Apple Inc. v. Samsung Electronics Co., Ltd.* 881 F. Supp. 2d 1132.

36 *Ibid.*

gojimu, kuris gali apimti ir tam tikrą laikotarpį iki iškeltos bylos. Itin griežtas įrodymų išsaugojimo ir pateikimo teismui standartas kildinamas iš teismui suteiktų galių užtikrinti greitą ir efektyvą civilinį procesą.

3. *Contra spoliatorem* taikymo problemos Lietuvos teismų praktikoje

Kasacinio teismo praktikoje *contra spoliatorem* prezumpcija aiškinama pagal tradicinę sampratą. Šaliai nepateikus ar atsisakius pateikti įrodymą, reikia laikyti egzistuojant tai šaliai *pačius nepalankiausius faktus*, kuriuos tas nepateiktas įrodymas būtų patvirtinęs.³⁷ Taigi Lietuvos civilinio proceso teisėje ši taisyklė siejama tik su neigiamomis procesinėmis pasekmėmis įrodinėjimo procese, tačiau ne sankcijų taikymu. Kasacinis teismas, vertindamas šalies veiksmus, kuriais apsunkinamas įrodymų rinkimas yra suformulavęs ir teisės aiškinimo taisyklę: jeigu kuri nors šalis sąmoningais veiksmais sunkina įrodymų rinkimą, nebendradarbiauja, tokiu atveju visos abejonės dėl įrodymų pakankamumo turi būti aiškinamos tokios šalies nenaudai³⁸.

Contra spoliatorem iš esmės sukuria pareigą pateikti reikiamus įrodymus ir nustato neigiamas pasekmes to nepadarius. Iš esmės panašią taisyklę nustato ir CPK 199 straipsnis. Tačiau šios taisyklės nėra tapačios ir jas reikia skirti. Pirma, *contra spoliatorem* taikoma tik teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi turintiems asmenims³⁹, o CPK 199 straipsnis taikomas ne tik dalyvaujantiems byloje asmenims, bet ir kitiems asmenims, neturintiems teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi. Be to, šios prezumpcijos taikymas savaime jokių neigiamų pasekmių nedalyvaujančiam byloje asmeniui nesukelia. Antra, *contra spoliatorem* taikymo pasekmė yra nepalankių aplinkybių preziumavimas, o teismo įpareigojimo pateikti rašytinius įrodymus nevykdymas – procesinės sankcijos (baudos) taikymo pagrindas.⁴⁰ Trečia, CPK 199 straipsnio 1 dalis taikoma rašytiniams įrodymams, o minėta prezumpcija gali būti taikoma ir dėl kitų įrodinėjimo priemonių nepateikimo.

Sprendžiant dėl *contra spoliatorem* taikymo, reikia įvertinti šios prezumpcijos taikymo sąlygas. Kadangi CPK nenustato, kaip ji taikoma, šioje dalyje apibendrinami teismų praktikos pavyzdžiai, kurie leidžia atskleisti tam tikrus pagrindinius šios taisyklės taikymo aspektus.

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-60-687/2016.

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-78-686/2017.

39 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 37 straipsnio 1–2 dalys, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

40 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 199 straipsnio 6 dalis, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

Pirma, teismas turi nustatyti ginčo ribas ir įrodinėjimo dalyką. Kadangi *contra spoliatorem* reiškia pačių nepalankiausių faktų, kuriuos nepateiktas įrodymas būtų patvirtinęs, prezumpciją, teismas turi įvertinti, kokias faktines aplinkybes nepateiktas įrodymas būtų pagrindęs.

Antra, reikia nustatyti, kokiems asmenims procese ši prezumpcija taikoma. CPK 226 straipsnis nustato, kad pareigą pateikti visus įrodymus turi šalys ir tretieji asmenys. Vien pareigos pateikti įrodymus kriterijus nėra pakankamas *contra spoliatorem* taikyti, nes ji sukelia specifines teises pasekmes. Asmenims, neturintiems teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, *šios taisyklės* taikymas nesukeltų jokių pasekmių. Todėl ji yra taikoma tik dalyvaujantiems byloje, o ne kitiems asmenims, pavyzdžiui, liudytojams.⁴¹

Trečia, nors CPK nustato, kad įrodymai teismui turi būti pateikti kuo anksčiau (pasirengimo nagrinėti bylą metu)⁴², tai nereiškia, kad asmuo negali pateikti įrodymų vėliau. Todėl aplinkybė, kad įrodymai pateikti ne su pradiniais procesiniais dokumentais, o vėliau, nėra pagrindas taikyti *contra spoliatorem* prezumpciją.⁴³ Pavėluotas įrodymų pateikimas procese gali lemti kitas neigiamas procesines pasekmes, pavyzdžiui, vertinant asmens elgesį procese, tačiau neturėtų būti pagrindas minėtai prezumpcijai taikyti.

Ketvirta, *contra spoliatorem* taikoma dėl visų įrodinėjimo priemonių. Tačiau tam tikrais atvejais reikia atsižvelgti į konkrečios įrodinėjimo priemonės ypatumus. Vienoks šios taisyklės taikymas galėtų būti dėl įrodymų, kuriuos dalyvaujantys byloje asmenys gali gana nesunkiai pateikti, pavyzdžiui, turimus dokumentus, elektroninėse laikmenose saugomus duomenis ir pan. Kitoks taikymas turėtų būti tada, kai įrodymų gavimas yra gana sudėtingas, susijęs su konkrečiu asmeniu, reikalaujantis papildomų veiksmų.

Vienoje pirmųjų bylų, kai *contra spoliatorem* buvo taikoma, ginčas kilo, kaip turi būti vertinamas asmens atsisakymas atlikti DNR ekspertizę byloje, kurioje sprendžiamas tėvystės nustatymo klausimas. Nustatyta, kad atsakovas byloje atsisakė atlikti DNR ekspertizę. DNR ekspertizės išvada yra objektyvus, patikimas tėvystės patvirtinimo ar paneigimo įrodymas, tačiau tokia išvada buvo galima tik sutinkant ir dalyvaujant atsakovui. Todėl nesant atsakovo aktyvių veiksmų (dalyvaujant DNR ekspertizėje) teisingas bylos sprendimas tapo iš esmės neįmanomas. Kasacinis teismas, nustatęs, kad atsakovas neįvardijo ir (ar) nepagrindė jokių pateisinamų atsisakymo atlikti genomine ekspertizę tėvystei nustatyti priežasčių, padarė prielaidą tokį atsakovo atsisakymą vertinti kaip sąmoningą vengimą pateikti įrodymus ir pripažinti atsakovo tėvystę.⁴⁴

41 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 37 straipsnio 1–2 dalys, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

42 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 226 straipsnis, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

43 Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-295/2010.

44 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2011.

Atsižvelgdamas į tokio įrodymo specifiką (turi būti atliekamas DNR tyrimas, keliamas klausimas dėl asmens teisės į privatų gyvenimą apsaugos), autorius pritaria kasacinio teismo išvadai, kad vien pavienis, atskiras atsisakymas dalyvauti renkant tokius įrodymus, neturėtų būti pagrindas taikyti *contra spoliatorem* prezumpciją. Šioje byloje nustatyta, kad asmuo nedalyvavo nė viename iš septynių parengiamųjų posėdžių ir pirmą kartą į teismą atvyko tik pradėjus daugiau nei dvejiems metams po to, kai byla buvo iškelta, be to, neatvyko nė į vieną iš trijų apeliacinės instancijos teismo posėdžių. Atsižvelgiant į tokių aplinkybių, susijusių su teismo įpareigojimų atlikti DNR ekspertizę neįvykdymu, visetą buvo galima konstatuoti, kad asmuo siekė išvengti tiesioginio įrodymo, kad jis yra ieškovės sūnaus tėvas, gavimo.⁴⁵

Penkta, reikia įvertinti, kokiems veiksams (neveikimui) taikoma nagrinėjama prezumpcija. Pripažįstama, kad ji taikoma slepiančiam, sunaikinančiam ar atsisakančiam pateikti bylai reikšmingus įrodymus ar aplinkybes.⁴⁶ Toks kasacinio teismo aiškinimas pirmiausia leidžia teigti, kad *contra spoliatorem* siejama su sąmoningais, tyčiniiais asmens veiksmais. Todėl ji taikoma nustačius, kad dokumentus asmuo atsisako pateikti sąmoningai juos sunaikindamas, o ne dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo jo valios.⁴⁷

Teismų praktikoje atskirai vertinami atvejai, kai asmuo turi pareigą išsaugoti tam tikrus duomenis dar iki civilinio proceso, bet to nepadaro. Vienas aiškiausių tokių pavyzdžių yra netinkamas buhalterinės apskaitos tvarkymas (pavyzdžiui, buhalterinės apskaitos dokumentų praradimas). Pripažįstama, kad pats turto ir jo apskaitos dokumentų neišsaugojimo faktas, nepateikiant įrodymų, jog turtas (jo dalis) kam nors perleistas teisėtai ar jo realiai ir nebuvo, lemia išvadą, kad pareiga juos išsaugoti buvo pažeista.⁴⁸ Tačiau, skirtingai nei minėtoje JAV teismų praktikoje, Lietuvoje dokumentų saugojimo pareiga siejama su teisės aktuose nustatytais reikalavimais⁴⁹, o ne su numatomu bylinėjimusi ateityje.

Teismų praktikoje aiškus atsisakymo bendradarbiauti teisme pavyzdys buvo nustatytas akcininkui nepateikiant akcijų pirkimo ir pardavimo sutarties. Byloje nustatyta, kad pirmosios instancijos teismas įpareigojo bendrovės akcininką pateikti akcijų perleidimo sandorį ar kitą dokumentą, kuriuo jis perleido nuosavybės teise turėtas bendrovės akcijas kitiems asmenims, ir atsiskaitymą už šias akcijas patvirtinančius

45 *Ibid.*

46 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-66/2015.

47 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250-687/2017.

48 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-60-701/2016.

49 Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas nustato, kad ūkio subjektai apskaitą tvarko taip, kad užtikrintų finansinių ataskaitų sudarymą pagal šiuos apskaitos standartus (3 str.); už apskaitos organizavimą pagal šio įstatymo reikalavimus atsako ūkio subjekto vadovas (21 str. 1 d.); už apskaitos dokumentų ir apskaitos registrų išsaugojimą ir įstatymų nustatytais atvejais jų duomenų teikimą civilinę, administracinę ir baudžiamąją atsakomybę reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka atsako ūkio subjekto vadovas (21 str. 2 d.).

dokumentus. Tačiau pradinis kreditorius reikalautų dokumentų teismui nepateikė, o teismo posėdyje nurodė, jog bendrovės akcijų perleidimo sandorio pateikti negali, nes jo neberanda ir neprisimena, kam jas perleido. Taip pat buvo paaiškinta, kad už akcijas jis gavo tik simbolinę naudą, atsiskaityta buvo ne pinigais. Apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad toks kreditoriaus paaiškinimas yra neįtikinamas, rodo asmens nebendradarbiavimą su teismu ir vengimą atskleisti reikšmingą su nagrinėjamu ginču susijusią informaciją. Teismas pripažino, kad nėra įtikima, kad bendrovės akcininkas, kuriam bendrovė, jo teigimu, skolinga apie 90 000 Eur, neprisimintų, kam ir kokiomis aplinkybėmis pardavė turėtas bendrovės akcijas, net jei jis neturi akcijų perleidimo sandorio.⁵⁰

Šešta, asmuo, kuriam taikoma *contra spoliatorem* prezumpcija, turėtų žinoti, kad bylai nagrinėti įrodymai gali būti svarbūs. Įrodinėjimas yra nuoseklus procesas, jį sudaro keli etapai: faktų nurodymas (preliminariai nustatomas įrodinėjimo dalykas), įrodymų nurodymas ir jų pateikimas.⁵¹ CPK 226 straipsnis leidžia teigti, kad iki bylos nagrinėjimo iš esmės pradžios dalyvaujantys byloje asmenys turi suprasti, kokie įrodymai reikšmingi bylai nagrinėti. Atitinkamai ginčų dėl *contra spoliatorem* taikymo neturėtų kilti tais atvejais, kai teismas reikalauja, kad asmuo pateiktų konkrečius turimus įrodymus, tačiau jis jų nepateikia be pateisinamų priežasčių.⁵² Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad minėta prezumpcija taikoma, kai teismas buvo įpareigojęs asmenį pateikti įrodymus.⁵³ Taip pat yra teismų praktikos pavyzdžių, kai nurodoma, kad prezumpcija taikoma, kai asmuo yra įpareigotas pateikti įrodymus.⁵⁴ Toks aiškinimas visiškai pagrįstas. Asmuo, žinodamas apie reikalavimą pateikti konkrečius įrodymus, bet to nedarydamas, veikia nesąžiningai ir turi prisiimti tokių veiksmų riziką.

Septinta, šiai prezumpcijai taikyti reikšminga nustatyti ne tik atsisakymą pateikti reikšmingus įrodymus, tačiau ir tokio atsisakymo priežastis bei jį lemiančias aplinkybes.⁵⁵ Iš asmens negalima reikalauti įvykdyti tai, kas nėra įmanoma arba jis neturi galimybės tai padaryti (lot. *impossibile nulla obligatio est*). Todėl ši prezumpcija turi būti taikoma tik dėl realių, egzistuojančių įrodymų, t. y. kai įrodymas realiai egzistuoja, tačiau asmuo jo nepateikia: „Akivaizdu, kad tokia prezumpcija negali būti taikoma apskritai neegzistuojančiam dokumentui.“⁵⁶ Atitinkamai kyla klausimas, ar ši prezumpcija turėtų būti taikoma ir tuo atveju, kai įrodymas egzistuoja, tačiau asmuo, turintis pareigą jį pateikti, to nepadarė, pavyzdžiui, kad jis įrodymus

50 Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1951-823/2017.

51 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176/2010.

52 *Ibid.*

53 Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-895/2010.

54 *Ibid.*

55 Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-982-370/2018.

56 Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-921-178/2016.

yra perdavęs kitam asmeniui. Viena vertus, teismas neturėtų taikyti *contra spoliatorem* prezumpcijos, kai asmuo neturi galimybės pateikti reikiamų duomenų. Kita vertus, visiškai realu, kad asmuo, turintis pareigą pateikti įrodymus, gali pats reikiamus įrodymus susigražinti. Todėl teismų praktikoje visiškai pagrįstai pripažinta, kad minėta prezumpcija taikoma ir tuo atveju, kai įrodymus asmuo turi, nors jie ir perduoti saugoti kitam asmeniui: „<...> *minimi pirminiai dokumentai yra atsakovo žinioje, net ir tuo atveju, jeigu jie yra perduoti saugoti kitam asmeniui, todėl pagrįstai laikė, kad nagrinėjamu atveju yra pagrindas taikyti šią prezumpciją.*“⁵⁷

Praktikoje gali susiklostyti situacija, kai asmuo negali pateikti įrodymų dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo jo valios. Vienoje byloje nustatyta, kad asmuo įrodymų (vaizdo įrašų) negali pateikti, nes įranga, kurioje buvo saugojami failai, sudegė. Teismas pripažino, kad tokia aplinkybė negali būti vertinama kaip faktai, leidžiantys teigti, jog kaip tik apsaugos darbuotojas paslėpė, sunaikino, atsisakė pateikti bylai reikšmingus įrodymus.⁵⁸ Autorius pritaria teismo išvadai, kad tokiu atveju galima teigti, jog atsakovas įrodymų nepateikė dėl objektyvių, pateisinančių priežasčių.⁵⁹ Kita vertus, priešinga išvada turėtų būti padaryta, jei būtų nustatyta, kad asmuo sąmoningai sunaikino reikšmingus įrodymus.

Aštunta, pripažįstama, kad *contra spoliatorem* taikoma ne tik dėl materialinių, bet ir procesinių reikalavimų. Pavyzdžiui, pripažįstama, kad asmeniui, kuris sąmoningai nepateikia reikšmingų duomenų, sprendžiant dėl jo atleidimo nuo žyminio mokesčio mokėjimo, taikoma ši prezumpcija.⁶⁰

Apibendrintai galima teigti, kad *contra spoliatorerm* taikymas pasižymi gana sudėtingu kompleksinių veiksmų atlikimu. Formuojama teismų praktika yra esminis šios prezumpcijos taikymo pagrindas civiliniame procese. Sisteminė teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad jos plėtra yra pakankamai nuosekli ir nustato gana aiškius reikalavimus pareigos pateikti reikiamus įrodymus byloje įgyvendinimui.

4. *Contra spoliatorem* taikymo išimtys

Minėta, kad *contra spoliatorem* prezumpcija netaikoma tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, kai įrodymas byloje nėra iškilęs. Kyla klausimas, ar galimos šios taisyklės taikymo išimtys, kai jos taikymo sąlygos egzistuoja? Kokiais atvejais teismas gali netaikyti šios taisyklės?

Formuojama teismų praktika ir teisinis reglamentavimas leidžia teigti, kad *contra spoliatorem* taikymas nėra absoliutus. CPK 226 straipsnis nustato, kad pasirengimo nagrinėti bylą teisme metu šalys ir tretieji asmenys turi pateikti teismui visus turimus

57 Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-94/2009.

58 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250-687/2017.

59 Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-339/2010.

60 Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. rugpjūčio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2003/2013.

įrodymus ir paaiškinimus, turinčius reikšmės bylai, taip pat nurodyti įrodymus, kurių jie negali pateikti teismui, kartu nurodydami aplinkybes, trukdančias tai padaryti. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas pareigos pateikti bylai reikšmingus įrodymus nelaiško absoliučia ir iš esmės suteikia teisę asmeniui pagrįsti, kodėl jis įrodymų pateikti negali. Teismų praktikoje pripažįstama, kad įrodymų nepateikimo priežastys gali paneigti jos taikymo būtinybę.⁶¹

Vertinant atsisakymą pateikti įrodymus, reikia nustatyti atsisakymo pateikti įrodymus priežastis ir jas lemiančias aplinkybes.⁶² Tačiau atsižvelgiant į kooperacijos principo svarbą ir reikalavimą teisingai išspręsti ginčą, tokie atvejai turėtų būti laikomi išimtiniais.

Vienas atvejų, kai kyla klausimas dėl įrodymų pateikimo, yra tada, kai asmuo nurodo, jog pateikus įrodymus būtų atskleista konfidenciali informacija. Kasacinis teismas yra pripažinęs, kad atsisakymas vykdyti besąlyginį reikalavimą pateikti konfidencialią informaciją nėra laikomas *contra spoliatorem* prezumpcijos pažeidimu.⁶³ Byloje nustatyta, kad atsakovų atsisakymas pateikti reikalaujamus sutarties priedus buvo grindžiamas argumentais, jog reikalaujama pateikti informacija konfidenciali, susijusi su esminiais bendrovės veiklos klausimais, o kasatorius yra juridinis asmuo, kuris neatskleidžia savo naudos gavėjų, todėl nurodytos informacijos kasatoriui atskleidimas gali lemti neprognozuojamų bendrovės veiklai padarinių atsiradimą.⁶⁴ Kasacinis teismas pripažino, kad atsisakymas pateikti reikalaujamus įrodymus grindžiant argumentais, jog reikalaujama pateikti informacija konfidenciali, susijusi su esminiais įmonės veiklos klausimais, gali būti pateisinamas, nes informacijos atskleidimas gali lemti neprognozuojamų įmonės veiklai padarinių atsiradimą.⁶⁵

Tačiau savaime atsisakymas pateikti informaciją, kuri galbūt turi konfidencialios informacijos požymių, neturėtų pateisinti *contra spoliatorem* taikymo. Pirma, vien teigimas, kad informacija yra konfidenciali, jokiū būdu to nepagrindžia. Antra, CPK nustatytos konfidencialios informacijos apsaugos taisyklės. Asmuo, teikiantis teismui medžiagą ar dokumentus, kuriuose esantys duomenys sudaro profesinę ar komercinę paslaptį, gali prašyti teismo neteikti jų susipažinti ir kopijuoti.⁶⁶ Pagal formuojamą praktiką pirmenybė turi būti teikiama kuo mažesniai viešumo ribojimui, t. y. tik saugotinos informacijos neviešumui užtikrinti; tik išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į saugotinos informacijos ir ginčo pobūdį, jo dalyką, šalių ypatumus ir kitas reikšmingas aplinkybes, kai bylos medžiagos dalies neviešumas negali užtikrinti priva-

61 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-66/2015.

62 *Ibid.*

63 *Ibid.*

64 *Ibid.*

65 *Ibid.*

66 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 10 straipsnio 4 dalis, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

taus ar viešojo intereso apsaugos, teismas gali skirti uždara teismo posėdį atskiriems įrodymams nagrinėti arba uždara visai bylai nagrinėti.⁶⁷ Taigi teismas turi galimybę užtikrinti konfidencialios informacijos apsaugą procese. Tai lemia, kad atsisakymas pateikti informaciją remiantis vien jos konfidencialumu turėtų būti taikoma iki išimtiniais atvejais.

Kita išimtis galima tada, kai įrodymai nepateikiami dėl to, kad jų daug, ir šalių pozicijos dėl ekspertizės skyrimo. Vienoje byloje nustatyta didelė reikšmingų dokumentų apimtis ir būtinybė jų analizavimui bei vertinimui pasitelkti specialias buhalterinės apskaitos ir finansų srities žinias, bet nebuvo galimybės jomis pasinaudoti dėl to, kad abi šalys užėmė atitinkamą poziciją dėl audito ar ekspertizės paskyrimo ir atlikimo: „*Esant didelei šių dokumentų apimčiai bei būtinybei jų analizavimui bei vertinimui pasitelkti specialias žinias buhalterinės apskaitos ir finansų srityje, tačiau nesant galimybės jomis pasinaudoti dėl abiejų šalių užimtos pozicijos audito ar ekspertizės paskyrimo ir atlikimo atžvilgiu, nėra pagrindo taikyti ieškovo nurodyto principo omnia praesumuntur contra spoliatorem.*“⁶⁸ Tai reiškia, kad abi šalys procese nebendradarbiavo. Atsižvelgdamas į tai, teismas atmetė prašymą taikyti *contra spoliatorem* prezumpciją. Tačiau toks aiškinimas taip pat turėtų būti siejamas su išimtinėmis aplinkybėmis. Vien įrodymų apimtis byloje negali nusverti asmens pareigos pateikti duomenis, reikalingus teisingam bylos išnagrinėjimui.

Išvados

1. *Contra spoliatorem* prezumpcijos taikymas yra siejamas su proceso kooperacijos principu civiliniame procese. Vadovaudamasis šia prezumpcija teismas gali priimti sprendimą net ir nesant visų pateiktų bylai reikšmingų įrodymų.
2. JAV teismų praktikoje pripažįstama, kad *contra spoliatorem* taikymas galimas dar iki teismo proceso pradžios, jei asmuo pagrįstai galėjo numatyti, kad konkretūs duomenys bus reikšmingi teismo procese. Tačiau bet kuriuo atveju asmuo turi žinoti apie įrodymų svarbą procese. Pripažįstama, kad pareiga išsaugoti įrodymus yra proporcinga, nereikalaujanti iš asmens nepagrįstų išteklių. Pareigos išsaugoti ir (ar) pateikti teismui įrodymus pažeidimas gali lemti ne tik šią pareigą pažeidusiam asmeniui nepalankių aplinkybių preziumavimą, bet ir tam tikrų procesinių sankcijų taikymą. Teismas sankcijas parenka atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, asmens kaltę, poveikį proceso eigai.
3. Lietuvos civiliniame procese *contra spoliatorem* turi būti skiriama nuo CPK 199 straipsnyje nustatytos pareigos pateikti rašytinius įrodymus ir sankcijų dėl tokios pareigos pažeidimo taikymo. Šios taisyklės skiriasi subjektais, įrodymų formomis, kurioms jos taikomos, ir teisinėmis pasekmėmis jas pažeidus.

67 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2019 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-244-248/2019.

68 Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-64/2010.

4. Nagrinėti Lietuvos teismų praktikos pavyzdžiai leidžia teigti, kad *contra spoliatorem* yra taikoma dėl sąmoningo įrodymų sunaikinimo ar slėpimo, nepateikimo teismui. Jos taikymas priklauso nuo įrodymų pobūdžio ir bylos aplinkybių. Analizuojamos prezumpcijos sukeltos reikšmingos procesinės pasekmės įrodinėjimo procese leidžia teigti, kad jos taikymas galimas tuo atveju, kai asmuo suvokia, kad įrodymas turi būti išsaugotas ar (ir) pateikiamas teismui. Todėl teismas, nustatęs, kad konkretus įrodymas turi būti pateiktas, pirmiausia turėtų suteikti galimybę jį pateikti, o šaliai atsisakius tai padaryti, taikyti minėtą prezumpciją.
5. Išimtiniais atvejais *contra spoliatorem* gali būti netaikoma. Tačiau atsižvelgiant į proceso operatyvumo reikalavimą ir kooperacijos principą, tokie atvejai turėtų būti išskirtiniai, pateisinami konkrečių, svarbių teisinių vertybių apsauga.

THE PROBLEMS OF THE APPLICATION OF CONTRA SPOLIATOREM IN CIVIL PROCEDURE

Remigijus Jokubauskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article analyses the practical problems of the application of contra spoliatorem in civil procedure. The court can render a correct and founded judgment only if participants in a procedure present all relevant evidence timely and properly. Nevertheless, sometimes participants fail to present evidence, hide and/or destroy them and burden efficient examination of the dispute. Obviously, such procedural behavior shall not be tolerated. Namely, contra spoliatorem allows the court to render a judgment even if not all relevant evidence are presented. The roots of contra spoliatorem are also analyzed in this article.*

Though contra spoliatorem lacks normative background in Lithuania, the author has found that this presumption derives from the general principle of cooperation in civil procedure. Also, the case law has clearly recognized this presumption. The article examines relevant case law in which this presumption has been applicable.

The author has found these basic rules of the application of contra spoliatorem in Lithuania: the court shall determine the subject matter of the dispute and burden of proof; it is applicable only to the participants in a procedure who know what specific evidence they have to present; submission of evidence at the late stage of the civil procedure does not give rise to the application of this rule; it is applicable to all means of evidence which exist. If the evidence is lost, this presumption is not applicable.

Also, the case law suggests that contra spoliatorem may not be applicable in certain cases, for instance, when the participant in a procedure refuses to submit existing

evidence since it contains confidential information. Nevertheless, such example is an exception to the obligation to present all relevant evidence and should be interpreted strictly.

Keywords: *civil procedure, contra spoliatorem, evidence.*

Remigijus Jokubauskas, Mykolo Romerio universiteto Mykolo Romerio teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: įmonių nemokumo teisė, civilinis procesas.

Remigijus Jokubauskas, PhD candidate at Mykolas Romeris University, Mykolas Romeris Law School, Institute of Private Law. Research interests: corporate insolvency law, civil procedure.